

Jägarnas eftertrupps hemkomst 1918-1919

MATTI LACKMAN

Vid sekelskiftet råkade det autonoma Finland i en allt svårare situation inför trycket från Ryssland. Storfurstendömetts rättigheter var hotade. Denna situation väckte i början av första världskriget bland studentungdomen tanken att förvärva militärutbildning för en relativt liten grupp som vid ett lägligt tillfälle kunde användas för att lösgöra landet från Ryssland.¹

Först tänkte man sig att militärutbildningen skulle äga rum i Sverige, men eftersom Sverige, liksom inte heller Danmark, inte gick med på detta, vände sig de envisa finländarna till Rysslands huvudfiende Tyskland. Efter en tids tvekan accepterade tyskarna. Jägarrörelsen fick sin början vid kvällsitsar för studenter som många betraktade som drömmare, men hade härmed övergått till ett skede då planerna började förverkligas.²

Företaget måste kamoufleras. I början av år 1915 reste närapå 200 unga män till Tyskland för att delta i ett "scoutläger". Gruppen bestod närmast av svenskspråkiga studenter eller magistrar från Nylands Na-

¹ T.ex. Olof Enckell, *Jääkärien tarina* (Keuruu 1956), s. 7-64 (sv. original *Jägarnas historia*, Helsingfors 1943). Matti Lauerma, *Kuninkaallinen Preussin Jääkäripataljoona 27. Vaiheet ja vaikutus* (Porvoo 1966), s. 38-91. Osmo Apunen, *Suomi keisarikunnan Saksan politiikassa 1914-1915* (Helsinki 1968), s. 100-137. I *Historiallinen Aikakauskirja* diskuterades åren 1969-1970 om det var studenterna som stod bakom tanken på jägarrörelsen eller om initiativet till utbildningen kom från Tyskland såsom Matti Klinge hävdade i studentkårens historia. I diskussionen deltog K.J. Kalliala, Matti Klinge, Osmo Apunen och Per Zilliacus och slutresultatet kan sägas ha varit ett accepterande av den traditionella uppfattningen, se *HAIk* 3-4/1969 samt 1 o. 4/1970.

² Enckell, s. 37-54. Lauerma, s. 44-90. Apunen, s. 100-132.

tion. En följd av detta blev att de svenskspråkiga kom att inta en klart ledande ställning inom jägarbataljonen och jägarrörelsen.³

Ursprungligen var det meningen att dessa så kallade Pfadfinder-kurser skulle räcka bara några veckor, men de förlängdes flera gånger. Efter en tid av pinande osäkerhet blev det klart, att Tyskland var redo att fortsätta utbildningen och grunda en särskild utlänningsbataljon för ändamålet.⁴

När truppens framtid åtminstone för ögonblicket säkrats, följde en period av aktiv jägarvärvning. Förutom att truppens numerär måste ökas, borde också dess sociala sammansättning ändras så att den bättre svarade mot hela Finlands folk.⁵

Utvecklingen gick i önskad riktning. Tjugosjunde Kungliga Preussiska Jägarbataljonen eller bara Tjugosjunde jägarbataljonen växte småningom till en trupp som omfattade närapå två tusen man. Av totalt 1897 jägare kom 648 (34%) från hem på landsbygden och 497 (26%) från arbetarhem. I truppen fanns 270 studenter (14%), men de icke-skolgångna männen ur folkets led bildade dock en övervägande majoritet. Av jägarna hade 946 (50%) genomgått folkskola eller påbörjat mellanskola, 366 (19%) hade inte påbörjat eller slutfört folkskola.⁶

Det har sagts att Jägarbataljonen 27 representerade Finlands folk i miniatyr. Det är sant, inte enbart i fråga om männens sociala bakgrund, utan också i den meningen att truppen var synnerligen oenig. Den intensiva språkstriden i Finland vid sekelskiftet framträdde klart och rent av som ett element som förgiftade jägarnas inbördes relationer.⁷

Det har skrivits mycket om jägarrörelsen, men det finns fortfarande luckor i forskningen. De beror på källproblem och på att vissa ämnen är ömtåliga. Så länge jägargenerationen levde hade forskarna inte till-

³ *Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975. Jägaratrikeln 1975*, Sotatieteen laitoksen julkaisuja XIV (Vaasa 1975), s. 16-17 och passim. Enckell, s. 63-70. Lauerma, s. 104-108 och passim.

⁴ Enckell, s. 110-132 och passim. Lauerma, s. 116-178. Apunen, s. 138-269.

⁵ Enckell, s. 133-144 och passim. Lauerma, s. 179-253. Värvingen har beskrivits i detalj i ett flertal memoarverk samt i flera arbeten av K. A. Wegelius.

⁶ *Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975*, s. 757. Lauerma, s. 254-273. Jfr Jarl Kronlund, *Suomen puolustuslaitos 1918-1939. Puolustusvoimien rauhan ajan historia*, Sotatieteen laitoksen julkaisuja XXIV (Porvoo 1988), s. 28.

⁷ Enckell, passim. Lauerma, s. 148-149, 262-265, 325 och passim. Enligt min mening har man inte tillräckligt uppmärksammat vilket problem språkfrågan utgjorde.

Den första jägartruppen kamouflerades som en scoutkurs, Pfadfinderkursus, med särskild pfsadfinderuniform (Jägarbataljonen 27 I, 1919).

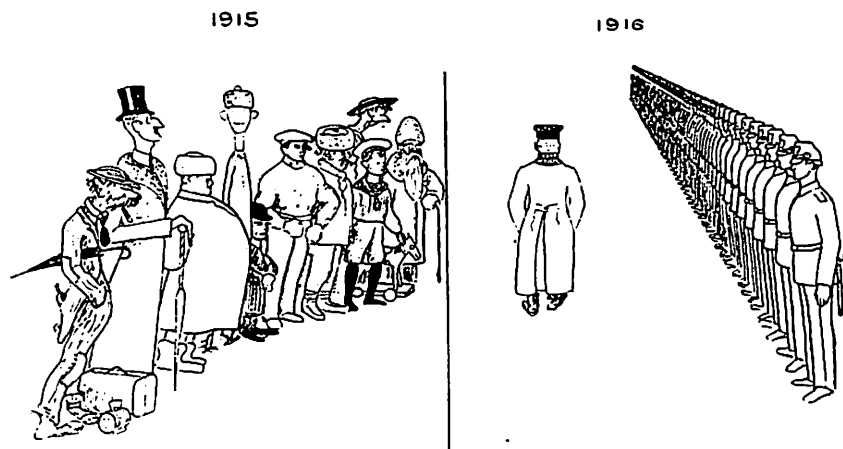
räckligt mod att ifrågasätta tidigt etablerade tolkningar eller att granska dem mera kritiskt än tidigare.⁸

Idag har det redan förflutit över sjuttio år sedan jägarbataljonens verksamhet åren 1915-1918. Jag har på senare tid fördjupat mig i detta intressanta skede i Finlands politiska historia. Mitt arbete har framskridit rätt långt, men i detta sammanhang kommer jag att ta upp endast ett av mina resultat och problem: jägarnas eftertrupps hemkomst 1918-1919.

De splittrade jägarna

De flesta finländare torde från skolans historiektioner bära med sig en uppfattning som går ut på att jägarna återvände som en enig trupp till

⁸ T.ex. i Lauermas som beställningsarbete skrivna mammothistoria över bataljonen har många frågor behandlats i enlighet med de uppfattningar som stabiliserades redan kort efter kriget 1918, om också mera utförligt. Hans källor har gjort rättvisa närmast åt de jägarofficerare som gjorde lysande karriärer.

Jägarnas bild av hur militärutbildningen i Tyskland stöpte dem i samma form. I själva verket förblev jägarna en miniatyrbild av Finlands folk med alla dess motsättningar. Skämtteckning av Gruppenführer Lauri Malmberg för pionjärkompaniets program vid nyårsfesten 1916 (Jägarbataljonen 27 I, 1919).

inbördeskriget i hemlandet, alltså i början av kriget 1918, och att de alla kämpade för att uppnå det tidigare uppställda ädla målet.⁹ Strikt taget stämmer ingetdera påståendet i sin helhet. Jägarlitteraturen har inte, lika litet som forskningen rörande jägarrörelsen, i någon större utsträckning tagit upp denna intressanta fråga.¹⁰

Enligt det material som insamlades av 1935 års jägarpensionskommitté återvände jägarna enligt följande tidtabell: före kriget återvände några tiotal jägare i separata kommenderingar. Jägarnas huvudtrupp ankom till Vasa den 25 februari 1918. Enligt materialet uppgick den till 973 man. I en del andra källor uppges en något lägre siffra. Av omkring 1900 jägare hann 1301 återvända och ta del i kriget. Efter kriget återvände ytterligare över 440 man eller något över 20% av hela jägarbataljonens styrka, d.v.s. omkr. 25% av samtliga som återvände till Finland.

⁹ Se t.ex. Salme Vehvilä & Matti J. Castrén, *Suomen historia lukioluokkia varten* (4 uppl. Porvoo 1975), s. 182. Jorma Lempinen, Erkki Markkanen, Toivo Nygård & Heikki Rantatupa, *Historian linjoja 3, Suomen historia* (Keuruu 1979), s. 156-159, 232.

¹⁰ Lauerma, s. 834-838. Kronlund, s. 29.

Tabell 1. Jägarnas återkomst till Finland

Återvände före eller under kriget 1918 och deltog i detta	1301
Återvände efter kriget; deltog inte	441
Avled i Tyskland (stupade o.a.)	79
Överlöpare som stannade i Rådsryssland	1
Avgick från Pfadfinder-kursen	21
Försvunna	37
På kommendering under kriget 1918	14
Sammanlagt	1894

Källa: KrA, Pk 252 (Rimala)

Enligt jägarmatrikeln var antalet jägare som återvände efter kriget ännu högre.¹¹

Forskningen har inte i någon högre grad dryftat varför så många jägare återvände först efter kriget. Det hade ju varit förståeligt om den vita regeringen, som försökte bli herre över situationen i Finland och vars trupper i hög grad byggdes upp kring jägarna, med alla upptänkliga medel skulle ha försökt få hem också återstoden – förutsatt att det inte fanns något politiskt hinder, t.ex. skäl att misstänka att de jägare som fanns kvar i Tyskland inte var lojala mot regeringen.

Det fanns många olika orsaker till att jägare återvände sent och jag kan inte här behandla dem i detalj. Som bakgrund kan man konstatera att det hela tiden förekom svåra konflikter inom jägarbataljonen. Åtminstone tre gånger var bataljonen nära att upplösas efter en mycket svår kris. Till följd av jägarnas olikartade bakgrund och utbildningsnivå var det naturligt, att det svenskspråkiga befälet och de finskspråkiga meniga inte alltid förstod varandra. Utöver språkproblemet och skillnaderna i kulturbakgrund, måste man komma ihåg, att över 1100 man (cirka 60%) av bataljonens manskap kom från landsbygds- och arbetarhem och stod närmare proletariatet än den ägande klassen. Många av arbe-

¹¹ Jägarpensionskommitténs betänkande, Pk 252 (Rimala), Krigsarkivet (KrA). Jfr *Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975*, passim. Kronlund, s. 29.

tarjägarna och av dem som kom från enkla förhållanden på landsbygden var också socialister.¹²

Under bataljonens svåraste kriser, i slutet av hösten år 1916, i början av år 1917 samt på sommaren och hösten samma år, lämnade hundratal män truppen. Som en följd av kriserna hösten 1916 och vintern 1917 internerades över 200 man i ett straffkompani (arbetskommenderingen Altona-Bahrenfeldt) eller sattes i fängelse för olika förseelser, närmast dock för uppstudsighet. Småningom övergick över 500 man till civila arbeten på olika håll inom den tyska krigsindustrin eller till befästningsarbeten vid den franska fronten.¹³

Även om alla som lämnade bataljonen fick noggranna direktiv om att inrapportera sin vistelseort till myndigheterna med tanke på en framtida hemfärd, var det bara få som följde dem. Av de 512 man som övergick till civila arbeten återvände endast 32 i tid till bataljonen. En del fick aldrig ens veta om återresan till Finland, men det fanns även sådana som inte längre var särdeles intresserade av att återvända.¹⁴

Försiktighet

Bland dem som återvände efter kriget fanns många sådana som var svårt invalidiserade, tillfälligt eller kroniskt sjuka. Det stora antalet jägare som återvände efter kriget kan dock inte förklaras enbart med sjukdomar eller brister i informationen. Det fanns andra skäl av vilka de viktigaste var politiska. Myndigheterna hade skäl att misstro vissa jägares politiska tillförlitlighet och man ville därför inte låta dem komma till landet så länge strider pågick. Det fanns också sådana jägare som inte ville återvända därför att de antagligen skulle ha blivit tvungna att strida mot arbetarrörelsen.¹⁵

De som stannade i Tyskland och av vilka de flesta återvände ännu under år 1918 eller i början av följande år, utsattes för många korstryck och drogs till olika sinsemellan motstridiga aktiviteter. Under kriget

¹² Enckell, passim. Lauerma, passim. *Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975*, passim. Eino Ketola, *Kansalliseen kansanvaltaan. Suomen itsenäisyys, sosialidemokraatit ja Venäjän vallankumous 1917* (Helsinki 1987), passim. Kronlund, s. 29.

¹³ Enckell, passim. Lauerma, s. 409-438, 491-544, 683-691 och passim.

¹⁴ Lauerma, s. 691-699.

¹⁵ Lauerma, s. 834-838. Kronlund, s. 29-31.

verkade den finländska beskickningen i Berlin nog för att jägare som var redo att inträda i regeringens trupper så fort som möjligt skulle kunna överföras till Finland. Regeringens företrädare i Berlin och Hamburg mötte dock stora svårigheter i sitt arbete.¹⁶

Man kunde inte få kontakt med alla jägare och de tyska myndigheterna gjorde ingenting för att påskynda de kvarvarande jägarnas hemresa. Tyskarna förhöll sig till och med avvisande till att jägare skulle få resa i små grupper. Ett särskilt bekymmer utgjorde frustrerade individer som uppträdde omilitäriskt och trotsigt, liksom även de rykten som uppstod och den propagandan som spreds bland dem.¹⁷

Av dem som sändes hem förutsattes att de anslöt sig till den vita armén. Den som inte undertecknade det erbjudna kontraktet eller som misstänktes för att vara det minsta röd, fick tillsvidare stanna i Tyskland. Situationen underlättades knappast heller av att en del av dem som fick resa uppträdde uppstudsigt. Regeringens försiktighet ökades säkert ytterligare när en grupp på omkr. 40 jägare gjorde myteri utanför Åbo och krävde att fartygets vapenlast skulle överlämnas till röda gardet.¹⁸

Jägarkaptenen Olof Heinrichs, som under kriget tjänstgjorde vid Finlands beskickning i Stockholm, rapporterade den 11 mars 1918, att det bland de jägare som blivit kvar i Tyskland av hälsoskäl eller på grund av olika förseelser fanns sådana som visat sig vara öppet fientliga mot den lagliga regeringen. Eftersom sådana jägare inte fick komma till Finland, ”där mången af dem endast skulle vänta på tillfälle att få öfvergå till de röda”, anhöll Heinrichs om att beskickningen i Stockholm skulle informeras om de jägares bakgrund som reste genom staden.¹⁹

¹⁶ Edvard Hjelt t. UM 13.6.1918, UM 1 L C 9 I. Edvard Hjelt, *Vaiherikkailta vuosilta. Muistelmia. Sotavuodet ja oleskelu Saksassa* (Helsinki 1919), s. 231. Sv. uppl. *Från händelserika år. Upplevelser och minnen II. Från krigsåren och vistelsen i Tyskland* (Helsingfors 1920).

¹⁷ Finlands beskickning i Berlin t. UM 14.6.1918 och Hjelt t. UM 13.6.1918, UM 1 L C 9 I.

¹⁸ Hjelt t. UM 13.6.1918, UM 1 L C 9 I. F.A. Polttos dagbok 16.3. o. 20.3.1918, Högsta domstolen SD 9/1920, RA. Övl Wilhelm Thesleff, som blivit jägarnas befälhavare före huvudtruppens avfärd till Finland, hade redan 24.1.1918 direkt uppmanat befälet att fråga de missnöjda hur de förhöll sig till ett ingripande mot ryssarna och ”anarkisterna” i hemlandet. De som kunde ställa upp på motståndarsidan i Finland skulle avlägnas från truppen och lämnas i Tyskland. Se *Lauerma*, s. 811.

¹⁹ Finlands beskickning i Stockholm t. UM 11.3.1918, UM 1 L B 4 I.

Määräyksiä siviiliin tai lomalle lasketuille jääkäreille.

1. Jokainen, joka jätää pataljoonan tai lasketun lomalle joko opintujen jatkamista varten tai vapaasien työhön, on velvollinen ilmoittamaan tšydällisen osoitteensa, S. t. v. paikka, katu, talonnumero kuin myöskin vuokraajan nimi. Ellei näitä ilmoituksia heti voida tehdä, ovat ne tehtävät heti määräpäikkään tultua.
2. Oleskelupaikassa on heti sinne tullua tehtävä ilmoitus asianomaiselle poliisivirastolle. Tämä on ensimmäinen täytettävä toimenpide.
3. Oleskelupaikkaa vaihdettaessa on siitä viipymättä tehtävä ilmoitus:
 1. Poliisikamariin,
 2. Aushildungsgruppe Lockstedt, Aht. Berlin, Kurfürstensir 148
 Uudessa paikassa on heti tehtävä ilmoitus poliisikamariin
4. Työpaikkaa vaihdettaessa on entiseltä työnantajalta saatava n. k. „Abkehrschein“, sillä ilman sitä ei voi uuteen työpaikkaan päästä.
5. Saatua passi on mitä huolellisimmin säilytettävä. Ei millään ehdolla saa sitä luovuttaa pois. Tämä passi on jokaisen tärkein paperi ilman sitä tulee kohdelluksi vihollismaalaisena ja vietään vankileiriin. Mahdollinen passinkatoaminen on heti ilmoitettava. Jos joiain erityistä sattuua on siitä heti tehtävä suora ilmoitus Aush. Tr. Lockstedtulle, myöskin sinä tapauksessa että asianomainen on tehnyt jonkun rikkomuksen. Ainastaan silloin voi „Truppe“ neuvoillaan ja toimillaan häntä auttaa asiasta rippuvien seikkojen mukaan.
6. Se, joka rikkoo näitä säännöksiä vastaan, joika ovat teidän omaksi eduksenne määrätty, menettää kaiken Trupelta tulevan avunannon, — jos joku lomalla huonolla käytöksellä häpäisee Suomalaisen maineen niin häneltä otetaan annettu passi pois vieläpä vietään vankileiriin

10	191
----	-----

Bestämmelserna för permitterade och entledigade jägare inskräppte vikten av att jägarna bevarade sina pass och uppgav sin adress för polismyndigheterna och utbildningsenheten. Den sista paragrafen konstaterade: "Den som bryter mot dessa bestämmelser, som faställts för ert eget bästa, går miste om allt framtida bistånd från Truppe, — om någon under permission genom dåligt uppförande vanhedrar den finska hedern kommer han att berövas sitt pass och dessutom placeras i fångläger. (Jägarbataljonen 27 II, 1919).

Arbetarjägarna

Hade regeringen och militärmyndigheterna då faktiskt skäl för en så här stor försiktighet? Man kunde ju tänka sig att män som tröttnat på att vänta på hemresan uppträdde trotsigt under de sista månaderna och på ett sätt som inte lämpade sig för en militär endast av denna orsak. Även om man måste räkna med att det förekom stämpling utan anledning i en del fall, visar flera olika källor, att saken inte endast kan förklaras på detta sätt. Myndigheterna hade skäl till försiktighet och misstro.

Jägarbataljonens interna situation var mycket oklar på hösten 1917 och i slutet av året; det förekom många olika slag av meningsskiljaktig-

Sitoumus.

Me allekirjoittamiset sitouduimme taten 200: — Smk:n kuukausipalkalla, vapaine elin- ja asumiskustannuksineen yhden vuoden ajaksi tasta päivästä lukien varaväpelinä astumaan Suomen hallituksen perustamaan joukkoon.

Me katsomme olevamme velvolliset, jos hallitus niin vaatii, myös sitoumus ajan päätyttyä puolestaan samassa palveluksessa samoilla ehdoilla, kuitenkin sillä edellytyksellä, että hallitus yhden kuukauden irtisanomisajan jälkeen on oikeutettu sanomaan meidät irti palveluksesta me: joka taten vakuutetaan.

Libau, 11 p:nä helmä - kuuta 1918.

Todistavat:

Yrjö Mäkelin

Leo Mäkelin
Eric Hlimbörger

Suomen hallituksen meille osoittaman valtakirjan perusteella hyväksyimme yllä olevan sitoumuksen.

Libau, 11 p:nä helmä - kuuta 1918.

Milla Järvelin

Jägarna undertecknade den 11 februari i Libau en förbindelse att mot en viss månadslön inträda i den finländska regeringens trupper och att tjäna i dem under ett års tid. T.ex. Leo Mäkelin, Yrjö Mäkelins son, skulle som vicesälvväbel erhålla 200 mk i månaden. Fastän Mäkelin undertecknade kontraktet (ovan) bröt han det senare. Då han — efter att tillsammans med jägarnas förtrupp ha anlänt till Vasa — upptäckte att man i Finland utkämpade ett medborgarkrig, anmälde han sig för sin förman major Österman, och berättade att han inte skulle kunna kämpa mot arbetare eller personer med samma övertygelse som han. Österman lät placera Mäkelin i arrest och han deltog således inte i striderna under kriget. Senare anslöt sig Mäkelin till FKP och blev partiets militära specialist och organistör (Lackman 1988, s. 173).

heter. Till slut gick det så långt att en radikal grupp avgick från det bataljonsråd som grundats för att bevaka manskapets intressen. Trots detta fortsatte denna av socialister ledda fraktion sin verksamhet och kunde egentligen till och med intensifiera den. Bataljonens arbetarjägare valde nämligen senast i detta skede en egen ledning, en exekutivkommitté (ek), som började driva deras intressen, bl.a. en upplösning av bataljo-

nen, eftersom det fanns en risk att den skulle komma att användas mot arbetarrörelsen.²⁰

Även om jägarnas för- och huvudtrupp snart avreste till Finland, fortsatte arbetarjägarnas exekutivkommitté sin verksamhet under kriget. Det finns t.o.m. skäl att tro, att verksamheten fortsatte ända till återkomsten till Finland, ty de röda jägarnas ledning försökte senare organisera revolutionär verksamhet i hemlandet.²¹

Ur olika källor framgår, att de jägare som stannade i Tyskland och småningom samlades i Berlin och Hamburg politiserade intensivt kring Finlandsfrågan i de lokala ölstugorna. Som "huvudagiterare" nämns bl.a. jägarna Heikki Repo, K.H. Rydman, J.V. Syväjärvi och Juho Kemppainen och "andra finländare, som alla har hört till någon bolsjevikorganisation i Berlin", som en jägare som nära samarbetat med de nämnda senare påstod.²²

Även om jägarna inte fick särskilt mycket information från Finland, fick de i alla fall veta en del, bl.a. ur utländska tidningar och av anhängare. Det skulle också ha varit ett under om man inte hade politiserat och kannstöpt, ty mycket snart visste man att ett inbördeskrig pågick i hemlandet och att jägarnas motståndare till största delen utgjordes av arbetare.²³

Till allt detta kom att de jägare som ännu var kvar i Tyskland snart befann sig i centrum för en propagandaverksamhet som från Berlin beredde marken för världsrevolutionen. Rådsrysslands beskickning utvecklades nämligen snart till ett centrum för den bolsjevikiska propagandaverksamheten i Centraleuropa. Den spred flygblad bland tyska och österrikiska arbetare och soldater. Även om myndigheterna miss-

²⁰ Erkki Hannulas dagbok 24.11.1917 och passim, Pk 1842 (Jägarförbundet), KrA. Sign. "-i-o", 'Marraskuun suurlakko ja jääkäripataljoona', *Kommunisti* 1 (13)/1926, s. 56-57.

²¹ Pekka Kumpulainens berättelse 12.11.1920, Detektiva Centralpolisen-Statpolisen (DC-STAPO) persondossier 2291 (Pekka Kumpulainen), RA. Pekka Kumpulainen t. generalstabens krigshistoriska byrå 18.11.1931, Pk 973:7 (Arvi Korhonen), KrA. Generalstabens passavdelning, Helsingfors 29.6.1919, DC-STAPO, persondossier 200 (Leo Mäkelin), RA. Pekka Kumpulainens berättelser, DC-STAPO dossier XXXIII 20 (De röda jägarna), RA.

²² Pekka Kumpulainens berättelse för generalstaben, Pk 973:7, KrA. Jägare Toivo T. Jatkolas berättelse, DC-STAPO dossier XXXIII 20, RA.

²³ Polttos dagbok, t.ex. 16.3.1918, HD SD 9/1920, RA.

tänkte sändebudet A.A. Joffe och Karl Radek, räckte det länge innan man fick fram bindande bevis mot sändebudet.²⁴

Det vore naivt att hävda, att de några hundra finländska jägare som vid denna tid fanns kvar i Tyskland skulle ha intresserat världsrevolutionens arkitekter. En sådan grupp måste ha tett sig som skäligen obetydlig för den som var ute efter de stora massorna. Man bör dock komma ihåg att för Finlands kommunistiska parti, som grundades i Rådssryssland i augusti-september 1918 på den finländska revolutionens ruiner, utgjorde jägarna en trupp som intresserade och erbjöd vissa möjligheter.

På Toivo Antikainens initiativ sökte sig medlemmar av det tidigare socialdemokratiska ungdomsförbundet till Rådssryssland och i samband med FKP:s konstituerande möte anordnades en rådplägning för dem. Under den väcktes frågan om hur man skulle förhålla sig till de arbetarjägare som var kvar i Tyskland. Antikainen beskrev mötets slutsatser på följande sätt:

De röda jägare som stannat i Tyskland riskerade vid denna tid att bli skickade till Finland under tvång. De ville ha direktiv om hur de skulle gå tillväga. De uppmanades att söka sig till Finland för att göra revolutionärt arbete inom armén samt även att försöka komma till Ryssland för att gå in i Röda Armén.²⁵

FKP sände ytterligare studenten Mauno Heimo till Tyskland för att hålla kontakt med jägarna och förklara läget för dem. Heimo verkade även senare som sändebudet Joffes biträde vid den rådsryska beskickningen.²⁶

Hur kände FKP då till opinionerna bland de kvarvarande jägarna och hur kunde dessa få kontakt med ett parti som än så länge bara höll på att bildas? Man kan med goda skäl hävda att förmedlaren var den rådsryska beskickningen i Berlin. Den inledde sin verksamhet vid samma tid som jägarnas huvudtrupp överfördes till Finland. Beskickningen hade

²⁴ E. H. Carr, *A History of Soviet Russia. The Bolshevik Revolution 1917-1923* 3 (London 1961), s. 18. Hjelt, s. 197-199.

²⁵ T. Antikainen, 'Kommunistisen nuorisoliikkeen alkua ajoilta', *SKP:n taistelun tieltä. Muistelmia, kuvauksia ja aineistoa SKP:n 15-vuotistaipaleelta*, red. T. Antikainen (Leningrad 1934), s. 85.

²⁶ Antti Hyvönen, *Suomen kommunistinen puolue 1918-1924* (Tampere 1968), s. 55; Matti Lackman, "Hajanaisia muistiinpanoja Libaussa talvella 1918." Raahelaisen jääkäri Fredrik A. Polton päiväkirja.' *Kaltio* 5/1988, s. 173.

fått veta att det fanns svåra konflikter bland jägarna och att dessa hotade att spränga bataljonen innan den avreste. Beskickningen visste också, att arbetarjägarerna kände en viss sympati för de röda.²⁷

Men varför var FKP intresserat av att ge direktiv åt truppen? När partiet grundades hade man ett misslyckat revolutionsförsök bakom sig. Som målsättning uppställdes att störta den regim som uppstått i Finland och att upprätta proletariats diktatur i dess ställe. Partiets grundare visste mer än väl, att målet endast kunde nås med vapen och utbildade trupper.²⁸

En särskild militärorganisation grundades för att leda det praktiska revolutionsarbetet. Som första åtgärd uppmanade den de röda flyktingarna i Rådsryssland att gå in i röda armén. Dessutom uppstod mycket snart på initiativ av rådsregeringens ledare, V.I. Lenin tanken på att inleda utbildning av rödgardistofficerare i Petrograd med sikte på den kommande revolutionära kampen.²⁹

Blickarna riktades givetvis även på de röda i Finland, ty revolutionen skulle göras där, och snart även på dem som flytt till Sverige. Tanken var nämligen att ge den kommande revolutionen stöd såväl västerifrån som österifrån.³⁰

Tanken att värva de jägare som var kvar i Tyskland för revolutionens sak torde ha mognat redan i mycket tidigt skede. De rödas ledning hade före striderna inleddes 1918 förhållit sig rätt likgiltigt till jägarna. FKP:s attityd var en annan.³¹

Ur militär synvinkel kan man väl förstå att FKP var intresserat av jägarna och särskilt av arbetarjägarerna. De hade bakom sig 1–3 års militärutbildning, medan FKP tillsvidare endast planerade uppställandet och utbildandet av egna trupper.

²⁷ På vilket sätt man erhöll information om de i Tyskland kvarvarande jägarnas opinioner och åsikter känner man inte exakt till. Senare höll i alla fall finländare som tjänstgjorde vid den rådsryska beskickningen kontakt med dem.

²⁸ Matti Lackman, *Kommunistien salainen toiminta Tornionlaaksossa 1918-1939 Scripta Historica XVI*, (Oulu 1991), s. 17-18.

²⁹ Ilkka Hakalehto, *Suomen kommunistinen puolue ja sen vaikutus poliittiseen ja ammatilliseen työväenliikkeeseen 1918-1928* (Porvoo 1966), s. 70-71. Nikolai Kondratjev, *Luotettava toveri* (Moskova-Petroskoi s.a.).

³⁰ Lackman, *Kommunistien salainen toiminta*, s. 18.

³¹ "-i-o" i *Kommunisti* 1(13)/1926, s. 56-57. Juhani Aho, *Hajamietteitä kapinaviikolta*, Kootut teokset, täydennysosa II (Porvoo 1961), s. 468.

De kvarvarande jägarnas opinioner bearbetades med lämplig propaganda som regelbundet distribuerades från den rådsryska beskickningen i Berlin. Finlands sändebud i Berlin, Edvard Hjelt berättade senare hur man t.ex. i Hamburg, där det som mest fanns omkring 200 jägare, regelbundet påträffade de finskspråkiga kommunisttidningarna *Vapaus* och *Kumous* som trycktes i Rådssryssland. Från andra källor vet man att jägarna dessutom även fick tillgång till *Viesti* som kommunisterna tryckte i Sverige.³²

Det var mycket lätt att hösten 1918 dölja FKP:s nys inledda verksamhet vid rådsregeringens beskickning i Berlin. Partiets militärorganisation kunde utan svårigheter sköta sin propaganda- och värvningsverksamhet därifrån. Vi vet att några finländare som var i beskickningens tjänst sysslade med sådan verksamhet, framför allt studenten Mauno Heimo som verkade som Joffes medhjälpare.³³

Man kan ytterligare konstatera att attraktionen var ömsesidig! En jägare berättade år 1920 då han förhördes av hemliga polisen i Finland, att han i Berlin blivit bekant med jägaren Heikki Repo, som "hade kontakt med den ryska beskickningen och bedrev kraftfull agitation bland Finländarna till förmån för Ryssland".³⁴

Repo var inte den enda jägaren som agerade på detta sätt, det fanns också andra. Det finns till och med skäl att anta, att arbetarjägarnas exekutivkommitté, vid sidan av finländarna i sovjetbeskickningens tjänst, bedrev direkt värkning för militärorganisationens räkning.³⁵

Det är omöjligt att fastslå värvingarnas omfattning. Det kunde emellertid finnas flera olika motiv för en jägare att acceptera FKP:s erbjudande: besvikelse över jägarrörelsen, svåra förhållanden i Tyskland, frustration i väntan på hemresan, meddelanden om krossandet av arbetarrörelsen i Finland och den röda propagandan, som ytterligare överdrev händelserna i Finland.

³² Hjelt t. UM 16.11.1918, UM 1 P k 3. Hjelt, s. 197. Polttos dagbok 28.8.1918, HD SD 9/1920, RA.

³³ Generalstabens passavdelning, Helsingfors 22.6.1919, DC-STAPO persondossier 200 (Mäkelin), RA. Hyvönen, s. 55.

³⁴ Pekka Kumpulainens berättelse 1920, Pk 937:7, KrA.

³⁵ Pekka Kumpulainens berättelse 1920, DC-STAPO persondoss. 2291, DC-STAPO dossier XXXIII 20, RA. Polttos dagbok 20.8. o. 3.9.1918, HD SD 9/1920, RA.

Man får en god bild av reaktioner och motiv i de känsloutbrott en jägare skrev ned i sin dagbok. Mannen hade just läst i den finskspråkiga kommunisttidningen *Viesti*, att hans ungdomsvänner hade satts i fångläger. Han skrev:

En tiedä siis kiroaisinko vai itkisinkö. Asetan itselleni kysymyksen, täytyykö siis todellakin tuhansien Suomen työläisten kostoa huutava veri jäädä koston toimeenpanijoita vaille. Ei. Olkoon siis minunkin vähäiset voimani pyhitetty koston, joka olkoon verinen.³⁶

Den här mannen valde alltså revolutionen och arbetade också tillsammans med några andra en tid för en revolution. Han hörde bevisligen till de så kallade röda jägarna. Han arresterades år 1919, men frigavs efter någon tid och dömdes inte.³⁷

Jägare i Hamburg

När kriget i Finland 1918 var över, blev återbördandet av de jägare som då ännu befann sig i Tyskland en ännu aktuellare – och till om med pinsam fråga, eftersom deras anhöriga började höra sig för om dem. Man påstod också att jägare lämnats vind för våg eller glömts bort i fångläger, trots att de inte var några brottslingar.³⁸

De som framförde sådana påståenden kände uppenbart inte till alla de svårigheter och konflikter som uppstått bland jägarna. Likgiltighet förekom, men inom truppen fanns otvivelaktigt också brottslingar och personer som regeringen betraktade som farliga.

Vid samma tid som det i Finland började höras krav på att de återstående jägarna skulle tas hem, föreslog Finlands beskickning i Berlin, att de skulle transporteras till Finland i små grupper:

³⁶ Polttos dagbok 28.8.1918, HD SD 9/1920, RA. Övers: "Jag vet alltså inte om jag skall svära eller gråta. Jag ställer mig frågan, måste alltså tusentals finska arbetares blod som ropar på hämnd verkligen förgäves vänta på hämnare. Nej. Må alltså också mina ringa krafter helgas hämnden, en hämnd som må bli blodig."

³⁷ Förhørsprotokoll och utslag, HD SD 9/1920, RA. Aktivisternas centrals rapporter 1919 (i pol.dr Martti Ahtis förvar). Yrjö Jääskelä, *Henkipattona Suomessa*, red. Arvi Ranta (Pori 1978), s. 139.

³⁸ Ahto Sippola t. Edvard Hjelt 10.6.1918, UM 1 L C 9 I.

General Mannerheim inspekterar truppen vid jägarparaden i Vasa den 26 februari. Paraderna var en stor stund för jägarbataljonen, men kvar i Tyskland fanns ännu en fjärdedel av de återstående jägarna (Krigsmuseets bildsamlingar).

Den sistnämnda synpunkten är värd desto mer uppmärksamhet, eftersom största delen av de personer som avskilts från Tjugosjunde jägarbataljonen torde vara anhängare av bolsjevistiska läror, varför en viss risk kan vara förenad med en återresa i större grupper.³⁹

Trots förslaget stampade frågan på stället. Med tiden började de kvarvarande jägarnas ställning bli ohållbar. Deras små besparingar, i den mån de överhuvudtaget hade sådana, var snart slut. Efter det tyska vapenstillståndet blev många av de finländare som deltagit i befästningsarbetena i norra Frankrike arbetslösa. De fördes till Tyskland, särskilt till Hamburg. Där samlades också jägare som arbetat inom krigsindustrin, eftersom deras arbetsplatser togs av tyskar som återvände från fronten. När de jägare som frigavs från fånglägren och från arbetskommenderingen

³⁹ Finlands beskickning i Berlin t. UM 1.6.1918, UM 1 L B 7 I.

Altona-Bahrenfeldt också sökte sig till Hamburg, fanns där snart en mycket brokig uppsättning tidigare jägare.⁴⁰

Dessa jägare, bland vilka det ytterligare fanns sjömän som internerats under kriget, fann sig snart mitt i hunger, nöd och elände, en god grund för FKP:s propaganda. Situationen förvärrades av att det politiska läget i Tyskland tillspetsades hösten 1918. I början av november utbröt upplopp i Kiel och oroligheterna spreds snart över hela landet. Revolutionsrörelsen nådde Berlin den 8 november. I spetsen för rörelsen gick de radikala, särskilt Spartacus-gruppen. Det var typiskt att de radikaliserade arbetarna och soldaterna började grunda arbetar- och soldatråd enligt rysk modell.⁴¹

Enligt sändebudet Hjelt fanns det i november 1918 i Hamburg omkring 120 finländare, till största delen tidigare jägare, som ville återvända till hemlandet. Ur den finländska regeringens synvinkel var det fråga om ett problem, såsom Hjelt konstaterade i sin rapport:

De tyska myndigheterna vilja icke taga någon hand om dem, och allmänheten fruktar "de finska banditerna". Några av dem hava kommit hit till Berlin och vänt sig direkt till legationen, andra hava nödtorftigt omhändertagits av sjömansmissionen i Hamburg. En del av dem säges vara ordentliga, andra äro rena röda huliganer i stånd till vad som hälst.⁴²

Det förekom problem i samband med återsändandet av gruppen. Bland annat var det problematiskt att ekipera männen, som med allt skäl ansåg att de inte kunde sändas hem i trasor. Men då man tidigare på hösten hade delat ut de första understöden åt dem som då ännu befann sig i Berlin, uppstod omedelbart spekulation. Några som blivit "rika" på verksamheten grundade nämligen, enligt vad Finlands beskickning påstod, en spelhåla i en krog, "där understöd varje kväll förlorades i kortspel, vilket ledde till att förlorarna sedan under de följande dagarna med olika svepskäl ville ha nya penningunderstöd."⁴³

Problem uppstod också på grund av att beskickningen inte hade finskspråkiga pass. När gruppen slutligen skulle avresa till Finland från

⁴⁰ Finlands beskickning i Berlin t. UM 14.12.1918, UM Pk 3. Hjelt, s. 231.

⁴¹ Finlands beskickning i Berlin t. UM 16.11. o. 14.12.1918, UM 1 Pk 3. Hjelt, s. 198-205.

⁴² Finlands beskickning i Berlin t. UM 16.11.1918, UM 1 Pk 3.

⁴³ Finlands beskickning i Berlin t. UM 14.12.1918, UM 1 Pk 3.

Hamburg den 26 november, vägrade en del att följa med. Männen förhöll sig misstänksamt till hela företaget, bland annat för att beskickningen i brist på finska pass blivit tvungen att förse dem tysk "Passersatz".⁴⁴

Arbetarjägarnas hemkomst

En djup förtroendekris avspeglades också i de radikalaste individernas verksamhet kort före hemfärden. Denna grupp - de röda jägarna - hade redan tidigare bett om direktiv av FKP hur de skulle gå tillväga. Nu fortsatte den sin aktiva verksamhet.

De röda jägarnas ledning fick nämligen order av de finska kommunisterna i Stockholm att komma till staden för att förhandla om en överföring till Petrograd av de kvarvarande jägarna. En delegation bestående av fyra jägare, Repo, Syväjärvi, Kemppainen och Kumpulainen, reste. FKP hade en byrå i Stockholm och jägarna träffade Edvard Gylling, Artur Usenius och Herman Hurmevaara - alla kända kommunister. Under förhandlingarna framgick att det inte fanns något disponibelt fartyg för den planerade resan till Petrograd. Samtidigt konstaterades dock, att det var möjligt att resa till Rådssryssland över Danmark. Usenius och jägarna Syväjärvi och Kumpulainen kommenderades tillbaka till Hamburg för att organisera resan.⁴⁵

Stockholmsbesöket ledde inte till några resultat, ty när de tre utsända kom till Trelleborg, möttes de av jägartransporten. De hade inga möjligheter att hindra den bevakade kolonnens resa och återvände därför till Stockholm.⁴⁶

Svårigheter uppstod in i det sista då det gällde att få iväg de återstående jägarna. Bland männen spreds olika rykten, som ledde till att de började tveka eller ville resa via något annat land. Av de 205 man som skulle resa, vågade slutligen bara 156 ge sig iväg och av dem stannade en del i Stockholm.⁴⁷

När denna huvudgrupp av eftertruppen hade avrest samlades ytterligare fler jägare i Hamburg. Snart uppgick deras antal till 66. Svårigheter

⁴⁴ Ibid.

⁴⁵ Pekka Kumpulainens berättelse 18.10.1920, DC-STAPO persondossier 2291, RA. Jfr Lackman, "Hajanaisia muistiinpanoja Libaussa talvella 1918", s. 173.

⁴⁶ Ibid.

⁴⁷ Finlands beskickning i Berlin t. UM 14.12.1918, UM 1 Pk 3.

uppstod också i fråga om dem. En del av männen var alldeles uppenbart rädda för hemresan och eventuella sanktioner i Finland. När det framgick att de inte hade någon möjlighet att klara sig i Hamburg utan språkkunskaper och pengar, vågade 31 ge sig iväg till hemlandet. De återstående stannade tillsvidare i Hamburg och togs om hand av Finska byrån. En del reste senare till andra länder, en del återvände till hemlandet.⁴⁸

På grund av bristen på källor kan man bara spekulera om i vilken utsträckning de här problemen inom eftertruppen några dagar före den planerade avresan hade något samband med de röda jägarnas försök att transportera hela gruppen till Petrograd. Oviljan att resa till Finland och oron inom gruppen påverkade alldeles uppenbart av rädsla.

Den här gruppens resa, ankomst till Stockholm och avfärd till Finland beskrevs senare av de finländska kommunisternas tidning *Viesti* i Stockholm i mycket kritiska ordalag, sannolikt med vissa överdrifter. Efter ankomsten till Stockholm, skrev tidningen, "omringades de hungriga och efter resan helt uttröttade jägarna av detektiver, poliser till fots och till häst samt andra myndigheter, det finländska slaktarkonsulatets tjänstemän, som hade varit skyldiga att ta hand om de passlösa och hungriga resande, syntes inte till".⁴⁹

Man avsåg att placera männen i ett snuskigt finländskt fartyg som gick i surkålslast, men detta vägrade de gå med på. I fartyget kunde man enligt tidningen inte sova och det fanns inte ens tak över huvudet för alla. "De förbittrade jägarna gav öppet uttryck för sitt missnöje", skrev *Viesti*. Slutligen anlände representanter för Finlands konsulat och kunde efter mindre medgivanden förmå männen att gå ombord. Omkring 30 jägare ansåg det dock klokast att stanna i Stockholm. Slutligen antog tidningen att den dåliga behandling som kommit jägarna till del i Stockholm inte skulle upphöra, "ty de här hörde ju till dem, som på vintern inte böjde sig för att följa med de "vita" jägarna för att slakta Finlands arbetare: de var arbetarjägare". Enligt tidningen togs de återvändande i Åbo emot av militärvakt.⁵⁰

Eftertruppen firades verkligen inte vid hemkomsten och för den ord-

⁴⁸ Ibid.

⁴⁹ 'Kun työläisjääkärit palasivat', *Viesti* 7.12.1918. Det är möjligt att någon av de röda jägarnas ledare stod bakom artikeln.

⁵⁰ Ibid.

nades ingen parad. I Åbo hamn möttes den av beväpnade soldater som förde de tidigare jägarna från tullkammaren till Folkets hus där de förhöordes. En jägare skrev också ironiskt till en kamrat i Stockholm, att mottagandet var ”ytterst högtidligt som det bör vara i en sådan här militärstat”.⁵¹

Den problematiska eftertruppen

Mottagandet visar klart att det fanns problem inom jägarrörelsen och jägarbataljonen. Ur vit synvinkel utgjorde eftertrupperna en klar säkerhetsrisk i det system som uppstått efter kriget 1918.

Utöver det ovan sagda kan saken belysas med ett varnande cirkulär som biträdande krigskommissarien Grönlund den 30 november 1918 sände till skyddskårerna i Södra Österbotten:

Snart ankommer till hemlandet via Stockholm omkring 200 före detta finska jägare, som tidigare avskilts från jägarbataljonen och som på senare tid använts för arbeten i närheten av den franska fronten. Eftersom dessa frigivna jägare enligt inkomna uppgifter till stor del är ”röda”, får jag härmed uppmana skyddskårerna att hålla ett öga på de hemkomna och övervaka deras vistelse och verksamhet i landet.⁵²

Man kan med säkerhet fastslå, att Grönlund överdrev då han stämplade ”en stor del” av de hemvändande som röda. Det fanns säkert också sådana, ty i gruppen ingick flera från arbetskommenderingen och andra som förorsakat svårigheter - det är överflödigt och omöjligt att uppge en exakt siffra.⁵³

Det är skäl att påminna om, att den politiska atmosfären i Finland år 1918 var inskränkt. Man kunde bli stämplad som röd eller rent av som bolsjevik, enbart för att man kritiserade makthavarna. I vågskålen för många tidigare jägare tyngde kanske uppstudsigthet mot förmän under

⁵¹ A. Ventelä till kamraterna 12.12.1918, Övervakningsavd./Avd. III/generalstaben, T. 22888/42, KrA. Brevet var, liksom även andra brev av de återvända arbetarjägarna, adresserat till *Viestis* ansvarige redaktör Vilho Wuokko i Stockholm.

⁵² Grönlund t. södra Österbottens skyddskårer 30.11.1918, Sk 1917-1918/2418 (Ilmola), KrA. Jag tackar doc. Turo Manninen för denna hänvisning.

⁵³ Bland dem fanns flera som visade sig vara röda jägare och snart övergick i FKPs tjänst.

tiden i Tyskland, men detta behövde inte innebära att ifrågavarande var röda.⁵⁴

Trots att största delen av de jägare som fanns kvar i Tyskland efter kriget återvände före utgången av år 1918, återvände en del ännu i början av följande år och senare. Eftersom det bland dessa fanns flera sådana som ställt till besvär i Tyskland, höll myndigheterna ögonen på dem. Det var också i viss utsträckning motiverat, ty de röda jägarnas ledning tog ännu i slutet av år 1918 från Stockholm kontakt med kamrater som rest till Finland och uppmanade dem att upprätta en hemlig organisation. Detta skedde med FKP:s militärorganisations vetskap och på dess initiativ.⁵⁵

Den här grupperingen upprätthöll närmast under år 1919 en hemlig verksamhet, vars omfattning och karaktär jag inte kan gå närmare in på här. Några röda jägare deltog även som utbildare i den militärskolning för röda flyktingar som ordnades i Sverige. Den här frågan har jag behandlat bl.a. i min nya bok.⁵⁶

Några jägare sökte sig efter hemkomsten till Rådssryssland, vilket också vittnar om förekomsten av konflikter. För en del av de jägare som rekryterats ur arbetarklassen var det svårt att acceptera krigets utgång. De här männen genomgick den röda officersskolan och tjänade senare i röda armén. Några deserterade ännu tillbaka till Finland, en del avled vid unga år, en del åter först i de stora utrensningarna.⁵⁷

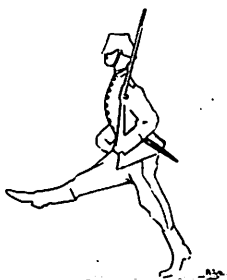
⁵⁴ Den kanske kändaste av dem som på fel grunder stämplades som otillförlitlig var Johannes Tamminen, som blev kvar i Tyskland då de andra avreste till Finland. Senare deltog han i frihetskriget i Estland och återvände därifrån som löjtnant till hemlandet. Han blev snart agrarledaren Santeri Alkios rådgivare i militära frågor och senare chefredaktör för *Suomenmaa*.

⁵⁵ Aktivisternas centrals rapporter 1919. Heikki Repo t. Matti Salminen 21.12.1918, DC-STAPO kp 22/1919, RA.

⁵⁶ Lackman, *Kommunistien salainen toiminta*, s. 42-43, 46. Ida Alajääski, 'Maanalaisen työn ensimmäisiä askeleita', *SKP:n taistelun tieltä*, s. 52. Aktivisternas centrals rapporter 1919.

⁵⁷ *Luettelo suomalaisista puna-upseereista, sotakoululaisista ja erikoistoimissa olevista Venäjällä* (Helsinki 1924). Fortsättningsdel till förteckningen över röda officerare, Uleåborgs landskansli BD 1 720/439-26 och 1932 års förteckning över röda officerare ibid. BD 6 95/46-32, Uleåborgs landsarkiv. DC-STAPO dossier III E 4 (skolan för röda officerare i Petrograd, allmänt) och III E 5 b (Finländska röda officerare i Ryssland). *Kronlund*, s. 29.

Jägarna utförde den uppgift som uppställdes för dem, men jägarrörelsen var inte alls någon så romantisk företeelse som man ofta hävdar. Jägarna utgjorde inte någon helt enig trupp, vilket också framgår av att flera hundra man återvände först efter kriget. En röd inställning var också betydligt vanligare bland jägarna än man tidigare trott, vilket dock är helt förståeligt om man beaktar jägarnas sociala bakgrund och de politiska förhållandena i Finland.

Artikeln är en utvidgad version av ett föredrag på XXI Nordiska Historikermötet i Umeå 17.6.1991.